

Segona Trobada Transdisciplinària: La Constitució Espanyola de 1978: un model lingüístic per avaluar (Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona), 7 de maig del 2004. — Arreu del món hi ha un interès creixent per quin ha de ser l'organització política de la diversitat lingüística. No debades hi ha pel cap baix 5000 llengües al planeta i uns dos-cents Estats, de manera que evidentment aquesta diversitat tan envitricollada (per tal de copsar-la millor aconsello dos volums recents excel·lents: Breton 2003, i Carreras 2004) s'ha de gestionar políticament. Aquest interès per la diversitat lingüística és tant teòric, des del punt de vista del dret lingüístic, la planificació lingüística, la sociolingüística i la ciència política, com pràctic des del punt de vista de la gestió política del dia a dia.

La diversitat lingüística comença doncs a esdevenir un tema tractat públicament, un problema o recurs del qual es parla gradualment cada dia més, i que forma part dels processos polítics d'acomodació del pluralisme intern de molts estats (Requejo 2004). Per exemple: molts processos de transició democràtica, com és el cas espanyol, vénen de bracet amb un perfeccionament o un canvi en la regulació sociolingüística de l'estat (per exemple, les repúbliques bàltiques o les repúbliques provinents de l'antiga Iugoslàvia). Aquesta regulació del pluralisme lingüístic interessa doncs per molts motius. D'una banda, la llengua compartida és un requisit per la participació política perquè la democràcia no es basa (o, millor dit, no s'hauria de basar) exclusivament en el vot sinó en el debat d'alternatives, en la parla en definitiva. D'altra banda, la llengua planteja qüestions jurídiques importants com, per exemple, les restriccions que es poden o no es poden imposar als parlants d'un determinat grup lingüístic, la universalitat possible dels drets lingüístics a escala planetària (vegeu Ramon 2004) i l'antinòmia virulent i persistent entre els drets col·lectius i els drets individuals.

— *El multilingüisme espanyol*. El problema glotopolític a Espanya s'ha plantejat —com en molts altres afers— amb retard. Les nostres dues dictadures van tirar pel dret imposant una única llengua i l'únic que van fer és retardar la cerca de solucions al plurilingüisme hispànic. En arribar a la transició democràtica espanyola (1975-1978), la Constitució Espanyola en el seu article 3, sembla que auspiciat per Adolfo Suárez, va optar per una prioritització evident de la llengua castellana/espanyola establint (fet poc freqüent en la jurisprudència internacional) que tothom l'ha de saber i establint-ne una oficialitat arreu de l'estat, mentre que per a les altres i innominades llengües espanyoles es reservava una oficialitat restringida a certes “comunidades autónomas”, i mentre s'atorgava a les anomenades modalitats lingüístiques uns vagues “respeto i protección”. Els òrgans centrals de l'Estat es reservaven exclusivament al castellà.

Malgrat les propostes en els setanta tant de Ninyoles (1977) des de la socialdemocràcia perifèrica, com de Linz (1977) des d'un liberalisme obert castellà, crec que en la transició espanyola, la regulació política del plurilingüisme no fou un tema clau, perquè hi havia molts altres temes més urgents: l'engegada d'un sistema democràtic, quan la dictadura es trobava constantment en el retrovisor del passat immediat. Malgrat ésser Espanya un dels estats occidentals amb una diversitat lingüística interna més acusada (aproximadament un 40% de la població vivint en zones amb dues llengües oficials, i un 20% usant habitualment alguna llengua no castellana), aleshores no es va poder tractar, com hauria calgut, la regulació d'aquesta diversitat. Posats a no tenir, Espanya encara no disposa d'una descripció sistemàtica del seu plurilingüisme estatal, tal com ha anat fent escrupolosament el professor McRae pel que fa a les competències, usos i mentalitats lingüístics a Bèlgica, Suïssa o Finlàndia amb la sèrie tan ben intitulada “Conflicte i Pacte en societats multilingües” (vegeu, per exemple, McRae 1999)

El 1991, per primera vegada i des de la Universitat de Barcelona, es discutí obertament sobre el model lingüístic de l'Estat, trobada que fou recollida en el volum *¿Una lengua, un estado? La organización política de la diversidad lingüística* a cura d'Albert Bastardas i del qui signa (Barcelona, Octaedro, 1994).

L'any 2004, tot commemorant el vinticinquè aniversari de la carta magna espanyola es pensà novament que era bon moment per fer un balanç, una avaluació pausada de la política lingüística als òrgans centrals de l'estat espanyol, i, sobretot, per plantejar cap on s'havia d'evolucionar. La intenció era, dins dels límits evidents de la influència que pot tenir una trobada universitària, aconseguir que el tema de la llengua de l'estat entrés de manera seriosa en l'agenda política. Es pretenia, modestament i des del rigor de les ciències socials, aconseguir que el tema fos rellevant, de la mateixa manera que l'Organització del Multilingüisme, una petita organització militant, malda per aconseguir el plurilingüisme de l'Estat (en els segells, en la Casa Reial, la documentació oficial en la moneda, en Correus i Telègrafs)

Per aquest motiu, en el marc del Parc Científic de la Universitat de Barcelona, es convidaren vuit ponents, malauradament exclusivament masculins, per tractar de diferents vessants del tema. Aquestes ponències, precedides d'un pròleg dels coordinadors de la jornada, Albert Bastardas i Emili Boix-Fuster, han estat publicades electrònicament en el núm. 2 de *Llengua, Societat i Comunicació*, la revista portaveu del CUSC (Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació) i es poden consultar al lloc ub.es/cusc. Farem a continuació una síntesi de cadascuna d'aquestes aportacions perquè el lector en valori l'interès i decideixi si les examina directament.

Emili Boix, sociolingüista de la Universitat de Barcelona (“Les llengües en els òrgans centrals de l'Estat Espanyol (un balanç de 25 anys de la CE)”), fa un estat de la qüestió de la regulació glotopolítica espanyola, des de la transició política (la visió de Ninyoles i Linz). La seva revisió de les principals ideologies lingüístiques espanyoles mostra com la regulació actual és asimètrica a favor del castellà, i que el liberalisme espanyol ha estat sobretot homoge-

neïtzador lingüísticament. L' autor sobretot conclou que el diàleg hispànic sobre el multilingüisme ha estat nul, ínfim o frustrat.

Andrés Barrera, antropòleg de la Universidad Complutense de Madrid, (“La diversidad de lenguas en España durante los últimos 25 años. Perspectivas desde territorio monolingüe”) havia de respondre a un repte envitricollat i demanat pels organitzadors: descriure la percepció de l'Espanya monolingüe, que no té ni tan sols un nom definit, tal com sí passa al Regne Unit de Gran Bretanya i Irlanda del Nord on es diferencia entre Anglaterra, País de Gal·les i Escòcia, per exemple. El ponent, després de glossar, com Boix, les visions contraposades sobre el multilingüisme hispànic de Linz i Ninyoles, concloué fent una crida a una tercera via, a una nova o segona transició política espanyola que permetria, segons el ponent, un major reconeixement d'aquest plurilingüisme. No debades poques setmanes abans de l'inici de les Jornades, el PSOE havia guanyat les eleccions espanyoles (14 de març del 2004) amb la consigna d'una Espanya Plural, i uns quants mesos abans havia entrat al govern de la Generalitat de Catalunya (14 de desembre del 2003) una majoria catalanista i d'esquerres.

Xavier Arbós, professor de Dret Constitucional de la Universitat de Girona (“El marc i les opcions”) assenyala que hi ha hagut una estabilitat política insòlita a Espanya, que permet fer balanç d'aquest quart de segle. En una segona part fa un examen de la cultura cívica que cal per organitzar un estat multilingüe

Isidor Marí, professor de la Facultat d'Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya (“Cinc qüestions entorn el plurilingüisme estatal”) sintetiza clarament les qüestions que cal plantejar-se si es vol capgirar l'actual situació. Les cinc qüestions tractades són les següents:

(a) Hi ha o no hi ha un marc satisfactori per al debat. De bon començament Marí assenyala que les possibilitats de canvi en la regulació del multilingüisme hispànic són migrades, perquè no hi ha una circulació simètrica d'informació: els *think tanks* no castellans no són escoltats i la visió perifèrica rau amagada.

(b) Cal posar en evidència les desigualtats del marc actual i legitimar la necessitat d'igualtat formal. La UE estableix el dret unilateral de saber el castellà .

(c) Manca un referent just d'ordenació justa del plurilingüisme. Mai no s'ha hagut de justificar el model actual estatal, ha estat indiscutit com si pertanyés al sentit comú establert.

(d) Cal diferenciar entre canvis de gran visibilitat simbòlica i canvis de gran incidència funcional i saber doncs mitjançant quins cal introduir el plurilingüisme

(e) Fins a quin punt és possible la igualtat sense sobirania? Reprement el final de l'aportació de Boix, Marí conclou que només un “adéu” farà possible un “hola”: No hi ha problema català sinó espanyol. El dilema de fons es troba entre si hom intenta canviar l'Estat o canviar d'Estat.

Joan Melià, professor de sociolingüística de la Universitat de les Illes Balears (“De la inexistència a la desigualtat”) dóna una visió balear del multilingüisme hispànic, que és qualificat de desigualtari. L' autor destaca que l'Estat hauria de generalitzar entre la població l'acceptació de la realitat pluricultural

Joan Ramon Solé, especialista en dret lingüístic (Secretaria General de Política Lingüística) (“25 anys de la Constitució”) fa un balanç exhaustiu de la UE, que considera insuficient pel que fa al reconeixement del català i que a més ha estat aplicada restrictivament. L' autor acaba proposant l'oficialitat única del català.

Jaume Vernet, professor de Dret Constitucional de la Universitat Rovira i Virgili (“El marc constitucional i estatutari de la llengua a debat: balanç i perspectives”) descriu quins canvis de la UE i de l'Estatut d'Autonomia són possibles.

Finalment, *last but not least*, Albert Branchadell, professor de sociolingüística de la Universitat Autònoma de Barcelona, descriu des de la ciència política què cal canviar per modificar el marc politicolingüístic espanyol, i, sobretot, com caldria fer-ho perquè aquest canvi fos factible. Les distincions conceptuals que estableix aquest autor són útils per analitzar millor el multilingüisme i la seva gestió. En primer lloc, Branchadell distingeix entre tres tipus d'oficialitat: *intra* (a l'interior dels òrgans d'administració i de govern), *inter* (entre diferents organismes) i *extra* (entre l'administració i els ciutadans). Així mateix l'autor estableix una gradació entre diferents tipus d'oficialitat. Hi ha una oficialitat *statutory*, és a dir establerta per les normes corresponents, una oficialitat de treball (*working*), una oficialitat simbòlica, i una oficialitat funcional o de fet. Finalment l'autor dibuixa una tipologia de les combinatòries, en un estat plurilingüe, de reconeixement de les llengües en el marc estatal i en el marc subestatal. Branchadell conclou que l'oficialitat exclusiva d'una llengua diferent en el marc subestatal i en l'estatal és impossible. La pregunta que tanca la ponència és: "l'oficialitat exclusiva del català és una condició necessària perquè hom pugui viure a Catalunya en català?"

Una taula rodona clogué la trobada interdisciplinària. El següent guió, que reberen els participants permet veure els grans interrogants amb què es tancà el col·loqui

1. Com es valoren els principis en què es basa l'organització lingüística de l'Estat segons la Constitució de 1978? En comparació amb d'altres casos què té de positiu i què té de negatiu?

2. Com es valora l'aplicació del model? Quins són els aspectes positius dels principis recollits en els Estatuts d'Autonomia i en el seu desenvolupament general?

3. Com s'avaluen les aplicacions sectorials: administracions, ensenyament, mitjans de comunicació i comunicacions no oficials. Quines possibilitats obre i quins límits imposa la Constitució?

4. De cara al futur, quines legislacions específiques caldria adoptar (o reformar), i/o quines relectures es podria fer de l'actual marc constitucional respecte de com s'ha vingut aplicant i/o interpretant fins ara?

5. Fins on pot donar de si l'actual marc? Quines grans reformes glotopolítiques caldria proposar? Quins principis generals s'haurien de seguir? Quins altres aspectes relacionats caldria modificar?

6. Atesos els nous fenòmens de la integració europea, les noves migracions i la globalització en general, quins aspectes nous caldria introduir en la Constitució espanyola que poguessin assegurar més l'estabilitat i comoditat de les comunitats i grups lingüístics no-castellans?

— *Conclusions*. Les ponències com el debat consegüent ajudaren a aclarir possibles perspectives de canvi en l'actual regulació del plurilingüisme espanyol. Algunes constatacions finals es poden fer:

(1) Cal construir un model plurilingüístic espanyol propi. Les experiències de països plurilingües democràtics com Suïssa, Finlàndia, Bèlgica o Canadà, il·luminen la nostra experiència però no són transplantables mecànicament perquè l'experiència hispànica és única i amb trets totalment contingents.

(2) El dilema de fons, present en més d'una ponència, era si era possible de debò democratitzar a fons l'Estat espanyol. Plantejat més cruament, el dilema era: canviar d'estat o canviar l'estat. Evidentment la pregunta consegüent a aquesta és si aquests aspectes lingüístics poden arribar a mobilitzar prou població com per arribar a ser un factor clau políticament.

(3) Mentre aquest dilema no es resolgui (entre els independentistes i els federalistes asimètrics, per posar-hi noms i cognoms), es pot fer feina. La feina pendent és la d'aplegar i coordinar esforços (de forces i ciutadans perifèrics de l'Estat) per assolir una oficialitat funcional (de fet, doncs, no teòrica) en els organismes centrals de l'Estat. Aquesta oficialitat hauria d'anar acompanyada d'un reconeixement quotidià i banal de la diversitat lingüística espanyola en el sistema escolar i en els mitjans de comunicació de masses.¹

(4) Les ponències d'aquesta trobada foren sobretot catalanes i, en menor grau, balears. Caldria veure fins a quin punt valencians, basco-navarresos i gallecs estan interessats a fer pinya conjunta per perfeccionar el plurilingüisme estatal i, també, fins a quin punt, l'Espanya de matriu castellana estaria disposat admetre un canvi en l'*statu quo* actual. Les dades d'un estudi recent sobre la visió de la pluralitat lingüística hispànica entre estudiants de Salamanca no permeten ser gaire optimistes (Bellver 2005).² [E.Bo.]

BIBLIOGRAFÍA

- BELLVER, Carme (2004): "Pluralitat i llengua catalana". *Llengua i ús. Revista tècnica de política lingüística* 32, 49-57.
- BRETON, Roland (2003): *Atlas des langues du monde. Une pluralité fragile*. París: Autrement.
- CARRERAS, Carles (ed.) (2004): *Atles de la diversitat*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana/Fòrum Universel de les Cultures,
- MCRÆ, Kenneth D (1999): *Conflict and Compromise in Multilingual Societies*. Finland. Waterloo, Ontario: Wilfried Laurier University Press.
- RAMON, Oriol (2004): *La declaració universal dels drets lingüístics*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- REQUEJO, Ferran (2004): *Pluralisme i autogovern al món. Per unes democràcies de qualitat*. Vic: Eumo.